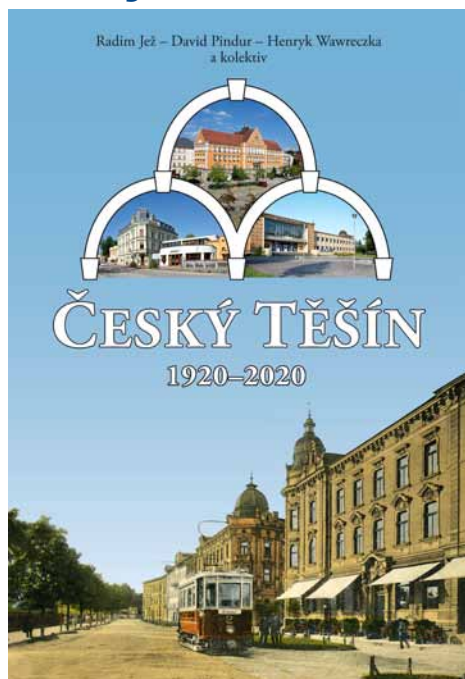

Český Těšín 1920–2020 – monografie ke 100. výročí města

Rozhodnutím velvyslanecké konference dohodových mocností po první světové válce došlo 28. července 1920 k rozdělení Těšínského Slezska i staroslavného centra regionu, samotného Těšina, mezi nástupnické státy rakousko-uherské monarchie – Československo a Polsko. Na levobřežním území Těšina, dosud jen částečně zastavěném předměstí, tak od počátku 20. let vyrůstalo nové město. Záhy získalo název Český Těšín. Do vínku mu byla vložena příznivá komunikační dostupnost a tradiční spádovost. Vedle existence několika průmyslových podniků a veřejných zařízení bylo však nutno budovat vhodnou urbanizační a další strukturu téměř od základu. Český Těšín se brzy stal nejen sídlem politického i soudního okresu, ale i moderním, plně vybaveným městem. Postupně, nikoliv bez bolesti a pocitu hořkosti, přestíhoval pupeční šňůru s Těšínem, nyní již Cieszynem, v Polsku. Stal se v poměrně rychlém čase významným školským, společenským či kulturním střediskem s unikátními kosmopolitními prvky. Letošní 100. výročí města bylo ideální příležitostí k vydání obsáhlé knihy s názvem Český Těšín

1920–2020. Ve spolupráci vydavatele Henryka Wawreczky s historiky Radimem Ježem a Davidem Pindurem byl sestaven jedenáctičlenný autorský kolektiv. Výsledkem jeho práce je představovaná obsáhlá publikace, čítající při formátu A4 úctyhodných 792 tiskových stran. První velký úsek knihy je věnován politickému a správnímu vývoji. Vývoj osídlení území dnešního města Český Těšín až do poloviny 19. století sledoval Radim Jež (Muzeum Těšínska). Na levém břehu řeky Olzy vznikla dvě předměstí – Brandýs, v písemných pramenech připomínány k roku 1496 a Kamenec zmiňovaný o necelých 100 let později (1591). Prostor oddělený řekou od historického centra Těšínského knížectví byl využíván zejména k hospodářským účelům těšínských knížat a obyvatel města. Polnosti a hospodářská stavení posléze doplnila jednoduchá obydlí méně majetných obyvatel předměstí. Na přelomu 18. a 19. století byla z katastru Kamence vyčleněna Saská Kupa (Sachsenberg).

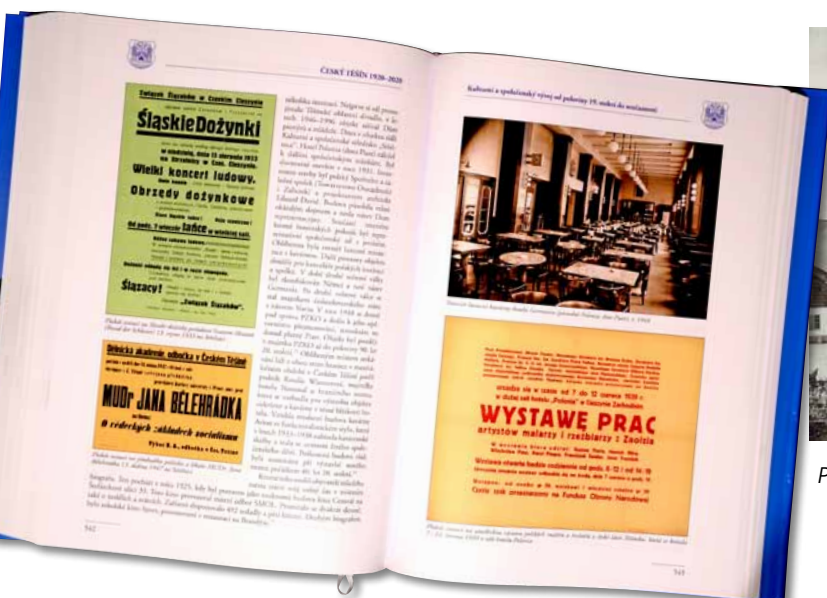
Na něj navázal historik Dan Gawrecki, jenž nastínil danou problematiku v následujících dějinných etapách až do předvečera osudného jednání v Mnichově na sklonku září 1938. Již v 19. století se ve vývoji Těšina projevovaly faktory, které naznačovaly, že dříve opomíjená levobřežní část města může mít pozitivní předpoklady pro svůj další rozvoj. Jedním z nich byla existence železničního uzlu ležícího na Košicko-bohumínské dráze. Význam této trati nespočíval jen v dopravní úloze vzhledem k ostravsko-karvinskému uhelnému revíru, ale stal se i důležitým mezinárodně politickým argumentem ve sporných záležitostech stanovení hranic mezi nástupnickými státy po první světové válce. Český Těšín byl počátkem 20. let vytvořen z katastrálních obcí Brandýs, Kamenec a Saská Kupa. V roce 1930 zde žilo 10 554 obyvatel. První volby do městského zastupitelstva se konaly 16. září 1923. Nejsilnější v nich byly německé strany. Starostou Českého Těšina byl zvolen Josef Koždoň, učitel a předseda Slezské lidové strany. Československý stát usiloval o upevnění postavení města v regionu, resp. ve státním zájmu i v celorepublikovém měřítku. Speciální vládní půjčka umožnila výstavbu státních a městských úřadů, radnice, škol, nemocnice a dalších veřejných objektů.

Vstupní brána do parku Adama Sikory, r. 1912 (Muzeum Těšínska)

Osudy města v nelehkých letech polského záboru a nacistické okupace, stejně jako politický a správní vývoj až do současnosti sledoval Martin Krůl (Muzeum Těšínska). V letech 1938–1945 ztratil Český Těšín svou samostatnost a stal se součástí opět nerozděleného Těšina jako Západní Těšín. V letech 1938–1939 byl odstoupen Polsku a po vypuknutí druhé světové války se stal součástí Německé říše. Po válce došlo k obnově předměchovské podoby státních hranic, a tedy i samostatného Českého Těšina. Po únoru 1948 se již regionální specifika města stírala ve prospěch centralizačních tendencí, v roce 1960 navíc přestalo být sídlem samostatného okresu.

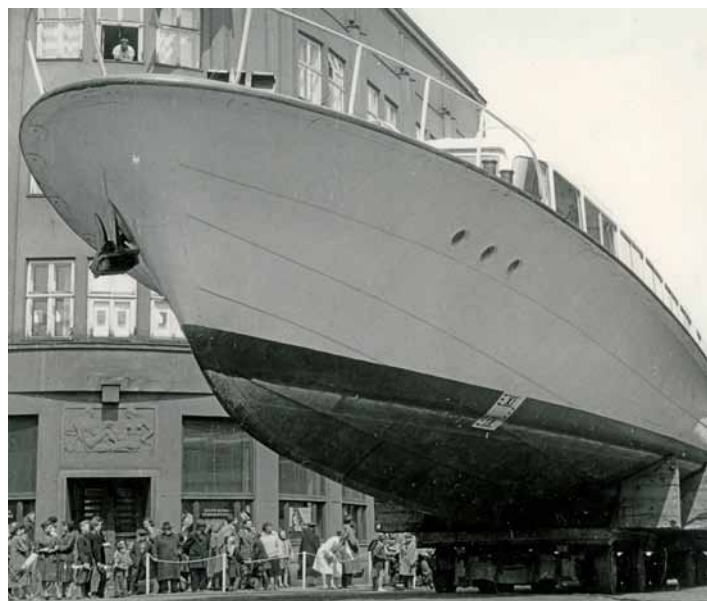
Radek Lipovskí (Ostravská univerzita) se naopak zaměřil na zdejší demografický a národnostní vývoj. Český Těšín zažil nevelkú populační růst za první republiky, který zastavila druhá světová válka. Levobřežní městské části měly před první světovou válkou většinu obyvatelstva německojazyčného (téměř 64 %). Začlenění tohoto území do Československa však pomě-

Pohled na Saskou Kupu (dnes Hlavní třída) a nárožní dvoupatrový dům Adolfa Hoheneggera, zřejmě první svého druhu v levobřežní části města, r. 1880 (Muzeum Těšínska)

Okresní nemocenská pojišťovna v Komenského sadech z r. 1931, vpravo továrna na ohýbaný nábytek, vlevo komplex obytných domů a centrálních městských lázní Adolfa Walka (Muzeum Těšínska)

Loď Margitka na nároží ulic Nádražní a Stalinovy (dnes Hlavní třída) při přepravě z Bratislavy do polského Štětína, 6. května 1960 (Muzeum Těšínska)

ry značně zahýbalo, protože k čs. národnosti se najednou přihlásilo 30% obyvatel, takže podíl Němců klesl na 42,2% a podíl Poláků pod 20%. Po odsunu německého obyvatelstva z Českého Těšína se podíl obyvatel s českou národností pohyboval nad 70%. Za přistěhovalectvím v 70. a 80. letech 20. století stály především bytové důvody. Na počátku 21. století začal počet obyvatel města pomalu klesat.

Kapitola autorské dvojice Romany Rosové a Martina Strakoše (Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě) pojednává o architektonickém a stavebním vývoji území Českého Těšína od konce 18. století po současnost. V úvodu zaznamenávají důležité etapy rozvoje levobřežního předměstí, jeho urbanistické plány i nejvýznamnější stavby. Po vzniku Českého Těšína se musely vystavět mnohé součásti městské infrastruktury včetně škol, úředních budov, evangelických kostelů, nemocnice či hřbitova a řada městských domů. Projektovali je zdejší architekti Eduard David, Alfred Wiedermann, Karel Valoušek nebo Karl Reinhart, či stavitelé, např. Eugen Fulda. Uplatnili se zde i architekti z jiných částí Československa, např. Jaroslav Fragner. Město získalo i nové urbanistické řešení od brněnského architekta Emila Lea. Z nejvýznamnějších poválečných realizací zmíníme alespoň funkcionalistické sídliště ONV či Těšínské divadlo.

Hospodářský život Českého Těšína sledovaný Lenkou Novákovou (Muzeum Těšínska) charakterizovaly především podniky lehkého průmyslu, drobné živnosti a služby. Nejen lokálního, ale i světového věhlasu dosáhly místní polygrafické závody či výroba nábytku z ohýbaného dřeva. Po vzniku Českého Těšína se ustanovila rovněž pestrá živnostenská síť zajišťující nejrůznější potřeby obyvatel. Přímo osudový význam pro město a jeho rozvoj měla již zmíněná železnice. Převratná 90. léta 20. století přinesla další změny a zakládání nových firem, dosud nevídanou nabídku zboží na tržištích či nové typy velkoprodejen.

Český Těšín představuje také pozoruhodný příklad konfesně pluralitního sídla. Zdejší nábo-

ženský vývoj od poloviny 19. století do současnosti v této knize podrobněji představuje David Pindur (Muzeum Těšínska). V důsledku složitého náboženského vývoje Těšína i celého Těšínského Slezska do rozdělení v roce 1920 se v meziválečném Českém Těšíně vytvořilo unikátní a specifické prostředí, pro které se celostátně stěží hledají vhodné paralely. Vedle římskokatolické farnosti spravované jezuitským řádem zde postupně vznikly tři evangelické sbory, dále sbory malých křesťanských denominací či židovská náboženská obec. V letech 1947–1977 byl Český Těšín sídlem apoštolské administratury, správního orgánu římskokatolické církve pro československou část v Bratislavské arcidiecéze. Pro Slezskou církev evangelickou augsburského vyznání je Český Těšín dodnes sídlem jejího ústředí.

Josef Koždoň (1873–1949), starosta Českého Těšína v letech 1923–1938, 20. léta 20. století (Muzeum Śląska Cieszyńskiego)

Do roku 1920 se v levobřežní části Těšína nacházely pouze německé školy. Následující kapitola Ilony Pavelkové (Muzeum Těšínska) se tedy podrobněji zabývá zakládáním a postupným vývojem škol ve městě – českých, polských i německých. V současné době mohou žáci navštěvovat několik středních škol – Albrechtovu střední školu, Gymnázium Josefa Božka, Obchodní akademii či Polskie Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego.

Tatáž autorka v další kapitole věnovala pozornost kulturním a společenským aspektům v dějinách Českého Těšína. Vzhledem k národnostní struktuře obyvatelstva zde v letech 1920–1938 kulminovala činnost spolků českých, německých, polských i židovských, jejichž zaměření se odráželo v rovině školské, kulturní, sociální, náboženské, tělovýchovné a dalších. Po roce 1945 se činnost většiny z nich již nedala obnovit či vznikala nová uskupení. Další pozornost je soustředěna na existenci významných kulturně-společenských institucí ve městě – Městského kulturního střediska Střelnice, Městské knihovny, Muzea Těšínska a Těšínského divadla. Český Těšín byl v rámci Československé republiky nejvýznamnějším střediskem společenského a kulturního života polské národnosti menšiny a tuto pozici si uchoval dodnes. Posledním obsáhlejším celkem knihy je nastínění dějin jednotlivých městských částí, původně samostatných obcí, které zpracovali Lenka Nováková (Svibice) a David Pindur (Dolní Žukov, Horní Žukov, Místrovice s osadou Koňakov, Mosty, Stanislavice).

Hlavní texty knihy jsou opatřeny odborným poznámkovým aparátem, nechybí soupisy použitých pramenů a literatury, jmenný rejstřík a obsáhlé resumé v anglickém a polském jazyce. Značný informační potenciál monografie doplňuje a rozšiřuje pověštinou unikátní a dosud nepublikovaná ikonografie. Knihu je možno zakoupit v Informačním centru v Českém Těšíně a v Historické budově Muzea Těšínska na Hlavní třídě.

*PhDr. Radim Jež, Ph.D.
PhDr. David Pindur, Ph.D.*